e.n. și motivul rarității copiilor manuscrise, în contrast cu mulțimea codicelor pentru *Somnium* — lectură privilegiată a neoplatonicienilor și a autorilor creștini din latinitatea tîrzie, evul mediu și Renaștere.

Notele complementare, acoperind aproape 100 de pagini (I p. 249—277, II p. 121—191), conțin o bogăție de informații istorice, geografice, astronomice, juridice, filozofice, literare, lingvistice și filologice, cu trimiteri atît la autori antici cît și la surse moderne. În vol. II p. 197—199 se indică, pe capitole și paragrafe, corespondența numerotării cu ediția Ziegler 1969, iar la p. 205—208 corespondența în ceea ce privește plasarea în operă a mărturiilor indirecte (din lista autorilor lipsește trimiterea la Fauonius Eulogius, inclus la 5, 1, 2).

Credem că din cele arătate s-a putut desprinde concluzia că ediția Belles Lettres a tratatului *De re publica*, atît prin analiza profundă și cu puncte de vedere originale privind conținutul lui, cît și prin exegeza textului, reprezintă o lucrare de înaltă ținută științifică, capabilă să satisfacă cerințele celor mai exigenți filologi clasici. Ea se constituie ca o valoroasă contribuție la restituirea și interpretarea unei opere de cel mai mare interes pentru cunoașterea filozofiei politice a antichității.

București, februarie 1983 *Lucia Wald*

PLUTARQUE, *Œuvres morales*. Tome VII — Deuxième partie. Texte établi et traduit par Robert KLAERR (et) Yvonne VERNIÈRE. Paris, Les Belles Lettres, 1974, XII [—XIV] + 250 [—252] p. în parte duble.

Volumul cuprinde tratatele 37—41 din *Moralia*, cu titlurile tradiționale latinești *De cupiditate diuitiarum*, *De uitioso pudore*, *De inuidia et odio*, *De se ipsum citra inuidiam laudando* și *De sera numinis uindicta*. Penultimul e citat mai des, ca aici în note, *De laude ipsius*; la p. 59, *de se ipso*... trebuie să fie greșeală de tipar. Klaerr editează primele patru tratate: al cincilea a făcut obiectul unei „thèse du IIIe Cycle" susținute de Y. Vernière în 1970 la Paris X—Nanterre, apărînd acum cu simplificarea introducerii și a comentariului.

Din scurta notă asupra tradiției manuscrise, însemn doar că numai cod. *C* (secolele 11—12), α (cu puțin înainte de anul 1296), *A* (din 1296) și *E* (cu puțin după 1302) cuprind toate aceste cinci tratate.

„Notițele" asupra primelor patru au dimensiuni reduse, de la trei la cinci pagini, în timp ce a ultimului se întinde pe 41 de pagini, din care relev datarea (p. 96: cu cîțiva ani înaintea morții autorului), ecourile în antichitate (p. 106: Proclus „le copie sans vergogne", fapt dovedit de fragmentele din Proclus publicate în 1960 și 1966, care permit uneori stabilirea textului lui Plutarh!), aprecierea lui G. Méautis (p. 126: „il est le testament religieux de l'antiquité, il exprime l'idéal le plus élevé" visat vreodată de greci). La sursele textului, aici nu sînt incluse α *A E*, despre care aflăm însă în fruntea volumului că sînt copii ale unui manuscris, astăzi la Moscova, utilizat pe la 1300 de Planudes în alcătuirea corpusului. La p. 128: ms. *h* (= Harleianus) e confundat cu *H*(eidelbergensis) la p. X.

Referitor la text: Klaerr bănuiește că în rîndurile 1—2 de la 538 E (p. 55) propoziția καὶ ... ποιῆσαι e o simplă glosă; Y. Vernière propune la 551 D 2 (= p. 137) προσδανείζειν în loc de προσιζάνειν, iar la 557 A 8 (= p. 149) scrie 'Ιάδμων, după Herodot, în loc de 'Ιδμων (fără accent! argumentarea la p. 208). Dintre conjecturile vechi, se bucură de atenție cele datorate lui Amyot și Erasm; aparatul consemnează frecvent conjecturile lui J. Defradas (care a revizuit volumul, înlocuit fiind, după moartea sa prematură, de M. Cuvigny). Din contribuția lui Defradas, amintesc doar corectura la un fragment din Menandru (*Mis*. fr. 5 la Plut. 525 A 1 = p. 10; titlul piesei greșit!), apropiat de un pasaj din Aristofan.

Nu sînt surprinzătoare deosebirile dintre aparatul critic al celor doi editori. Iată numai abaterile de la lista abrevierilor: la p. XIII se înregistrează „Rei." (sau „Re."!) pentru Reiske, și Klaerr îl citează așa și în aparat, dar Y. Vernière scrie regulat numele întreg; la fel cu Hart(man), Kron(enberg), Madv(ig), Steg(mann)... Unele prescurtări sînt insolite: Poh. = Pohlenz, Wink. = Winckelmann.

Greșelile de tipar nu sînt numeroase; ele apar mai ales în titluri latinești (p. 25 n. 1) ori în citate (p. 132 n. *Poena* a devenit *Peona*: e vorba de versul 1, 9 [nu 10!], 4 din Tibul); în cîteva locuri *Pythia* e cu inițială minusculă; editorul *Muzicii* lui Aristides Quintilianus nu e „Meilomius" (p. 217), ci Meibom (1652). Pomenesc și grafiile latinești cu *v* (dar *U*) și *j*.

„Notele complementare" (nici dimensiunile, nici caracterul, nici ordinea nu explică repartizarea în note de subsol și note la sfîrșit), pe mai bine de 50 de pagini, sînt interesante și bine venite, cu bibliografie variată și abundentă, ajungînd pînă în 1972.

Volumul se încheie cu un indice de nume proprii (în forma lor franţuzească, deci *Grand Roi*, *Nécessité*, *Violence* etc.) şi un „index des principaux thèmes", care grupează, sub termeni generici franţuzeşti, cuvintele greceşti corespunzătoare, chiar folosite tropic, „en raison du caractère intimement métaphorique de la langue des *Moralia*". Mai ales acest al doilea indice înglobează numeroase precizări şi explicaţii care-l ridică mult deasupra unui *index rerum* banal.

Cum volumul respectiv din biblioteca Teubner din 1972 e retipărirea neschimbată a ediţiei din 1929, cea mai recentă ediţie consemnată aici datează din 1959 (colecţia Loeb !) : şi pentru acest motiv se cuvine să fie subliniată importanţa operei celor doi învăţaţi francezi.

Bucureşti, mai 1984 *Ioana Costa*

HOSIDII GETAE *Medea, cento Vergilianus.* Edidit Rosa LAMACCHIA. Leipzig, Teubner, 1981, XXVIII + 31 p., 17 M.

Unicul manuscris al aşa-numitei *Antologii latine*, Codex Salmasianus Parisinus 10318 (*A*, de la sfîrşitul secolului al VIII-lea, după R. Lamacchia), conţine la p. 26—43 o tragedie anonimă în hexametri, *Medea*, obţinută prin reunirea de fragmente extrase din Vergiliu ; pe de altă parte, Tertullian, *De praescriptione haereticorum*, 39, 3—4, ne informează : *uides hodie ex Vergilio fabulam in totum aliam componi, materia secundum uersus et uersibus secundum materiam concinnatis* ; *denique Hosidius Geta* (edd. : *Osidius Geta* B, *Vosidius Geta* A, *Offidius citra* XF, *Ouidius citra* PR) *Medeam tragoediam ex Vergilio plenissime exsuxit.* De aici atribuirea, acceptată unanim, a paternităţii lui Hosidius Geta pentru centonul vergilian din *Antologie.* În sprijinul identificării pledează originea africană a poeţilor din culegerea conţinută în manuscrisul lui Saumaise, comună cu a lui Tertullian. Nu e locul aici să deschidem o dezbatere cu privire la paternitate, dar nu putem să nu ne punem unele întrebări de natură cronologică : în măsura în care datările sînt posibile, poeţii din *Antologie* sînt mai tîrzii (sec. IV, chiar mai tîrziu) ; Hosidius Geta, cel pomenit de Tertullian, ar fi deci cu mai bine de un secol mai vechi şi în orice caz primul autor de centon vergilian. În acest caz, cum se poate explica faptul că un cărturar din secolul al II-lea, care-l ştia pe de rost pe Vergiliu, merită portretul pe care, pornind de la text, i-l face Rosa Lamacchia : „uerba sententiasque haud raro dure atque incommode ad res nouas significandas uertit, a grammaticae uerborumque structura aberrauit, hemistichia denique uel uersuum frustula uitiose consarcinauit" (p. VII) ? La aceasta se adaugă considerente lexicale (propunerea lui V. Tandoi, după care *captiua*, v. 22, ar semnifica 'misera', în nota 1 de la aceeaşi p. VII) şi de ordin literar şi cultural, expuse la p. VII — IX, care duc toate spre o datare tîrzie ; dar R. Lamacchia nu trage această concluzie, mulţumindu-se cu mult mai puţin : „Hosidium parui ingenii poetam suspicabimur fuisse" (p. IX). Chestiunea rămîne, credem, deschisă, şi soluţia unui „remake" tîrziu sau chiar al unui centon independent nu ni se pare exclusă. Cît despre originea africană a lui Hosidius Geta, unicul argument pare să fie menţionarea lui de către Tertullian, ca şi cum acesta nu putea lua cunoştinţă de opere literare din afara provinciei sale. Numele de Hosidius Geta este bine cunoscut şi a aparţinut unor personaje importante : C. Hosidius Geta, triumuir monetalis în 54 î.e.n., C. Hosidius Geta, comandant militar sub Caligula şi Claudius, Cn. Hosidius Geta, cos. suff. în 44 (45 ? 47 ?), împreună cu T. Flauius Sabinus, fratele lui Vespasian. Ca un descendent al familiei să fi ajuns în Africa nu e imposibil, dar nici dovedit.

Ediţia Rosei Lamacchia este un model de conştiinciozitate şi de precizie, puse însă în slujba unui text ingrat (dacă n-ar fi decît pentru nulitatea lui literară). Ampla şi adîncita prefaţă (p. V—XXII) discută problemele paternităţii, ale genului literar, ale tradiţiei manuscrise, ale editărilor, şi expune principiile care au stat la baza ediţiei de faţă. Notele de subsol sînt adevărate studii, independente uneori de text : nota 1 de la p. XIV, de exemplu, face o prezentare exhaustivă a particularităţilor lingvistice şi grafice ale paginilor consacrate *Medeei* în ms. lui Saumaise ; acestea nu vor mai fi consemnate în aparat. Principiile de editare sînt în linii mari următoarele : pornind de la ideea că autorul a respectat întocmai textul vergilian, editoarea consideră că poate emenda versiunea manuscrisului *A* ori de cîte ori acesta se abate de la ansamblul tradiţiei manuscrise vergiliene, dar că nu poate lua ca bază a emendării simpla eroare metrică. Din nefericire, sursa *Medeei* n-a putut găsi un loc în stema manuscriselor lui Vergilius, astfel că oricare dintre acestea are aceleaşi drepturi faţă de textul *Medeei* (un exemplu : la versul 87, *exitium* din *A* se regăseşte numai în ms. *b* al *Eneidei*, 8, 386, împotriva tuturor celorlalte, care au *excidium* ; bineînţeles, în alte pasaje *A* se depărtează de *b*). Este o situaţie de provizorat filologic, căreia nu se poate spera să i se pună capăt